

Тръбните органи в България към 2019

Автор: Павел Маджаров

Резюме

Поводът за написването на тази статия е недостатъчно пълната и систематизирана литература по темата. Основната ѝ цел е да се представи класифициран обзор на информацията по различни показатели на съществуващите тръбни органи в страната.

Представени са причините за късното появяване на първите тръбни органи в България и е съставен кратък техен исторически преглед. Анализирани са изготвените диаграми и таблици¹, които съдържат данни, отнасящи се до:

- Броят на тръбните органи в населените места.
- Броят на тръбните органи в сградите с различна обществена функция.
- Точното разположение на органите с наименованията на сградите и залите, в които се помещават.
- Техническите възможности и текущото състояние на инструментите.
- Произходът на органите и хронологията на поява им.
- Честотата на поява, на органите по десетилетия.

Ключови думи: тръбни органи, класификация на органи в България, българска органна музика.

Pipe organs in Bulgaria till 2019

Summary

The reason for writing this article was the lack of systematic literature on the topic. The main purpose is to present a classified overview of information on various indicators of the existing pipe organs in the country.

Explanations for the late appearance of the first pipe organs in Bulgaria are given as well as a brief historical overview of them. There are analysis of charts and tables², that are done and contain data relating to:

- The number of pipe organs on populated places.
- The number of pipe organs in buildings with different public functions.

¹ Таблиците са представени в докторската ми дисертация.

² Tables are presented in my Ph.D. dissertation.

- The exact location of the pipe organs with the names of the buildings and halls in which they are located.
- The technical capabilities and current state of the instruments.
- Origin of the pipe organs and timeline of their appearance.
- The frequency of occurrence of organs by decades.

Keywords: pipe organs, classification of organs in Bulgaria, Bulgarian organ music.

Органът е музикалният инструмент с най-голям тонов обем, с най-богати темброви възможности и в зависимост от вида орган с най-големи изисквания към помещението, където е монтиран. Историята на органното изкуство в България е естествено свързана с появата на първите инструменти на нашата територия. Причините за сравнително късното появяване на първите органи са логични и лесно проследими:

- **Религиозни.** Макар органът да се е появил още през III в. пр. н. е., неговото възприемане от **католическата църква** през VII в. се превръща в основополагащо за запазването му като инструмент, за историческото му развитие, за важната функция, която ще изпълнява в богослужението. В българския православен храм единствено човешкият глас може да се включи в църковната служба³.
- **Политически.** Ренесансът в мисленето на човека, респективно прогресът в изкуството изисква свобода не само на духа, но и възможността индивидът да действа според своята собствена воля. В най-активните години на органостроене и съответно създаване на органна музика в католическия свят (особено в Европа), България не е съществувала на политическата карта.

Въпреки изложеното, появата на първия орган датира едно десетилетие преди Руско-турската освободителна война - **1868** Това е инструментът в католическата катедрала в Пловдив - “Св. Лудвиг”. Информацията за него, обаче се свежда до факта, че той е заменен от нов, по-голям, през **1891**, който е безвъзвратно повреден след пожар през 1931. В **1900** се построява първият и засега единственият тръбен орган на софийската католическа катедрала “Св. Йосиф”. През **1907** е построен органът в русенската католическа църква “Св. Павел от Кръста”, който в момента се явява най-старият тръбен орган у нас. **Първият концертен орган в България** е електропневматичния “Sauer” в зала “България” от **1937** и заедно с този в софийската католическа катедрала споделят ужасна съдба. На 22 май 1944 по време на американско - английските бомбардировки над София, двата инструмента са напълно разрушени. На практика процесът на строеж и

³ В някои случаи чуждестранни православни църкви допускат орган в богослуженията си.

разпространение на органи на нашата територия, започва след **1974** с построяването на втория концертен орган в зала "България".

Към момента (2019) в България има **24⁴** тръбни органа, които са разположени в **12** населени места. **Като положителна тенденция може да се определи, че голяма част от сградите, в които се помещават тръбни органи са лесно разпознаваеми сред жителите на съответното населено място.**

В следната диаграма е показан броят на органите по населени места:

От диаграмата е видно, че тръбните органи са разпространени както в големите населени места, така и в по-малки. Положителна е тенденцията, че вече има инструмент дори в селище със статут "село" - Широка Лъка. Това показва, че изборът за местоположение на орган в България може да бъде доста обширен. Органът е ценност, която би могла многократно да промени и подобри културния облик на населеното място, където бъде поставен.

Обществената функция на сградите, в които са разположени тръбните органи е показана на следващата диаграма:

⁴ 22 са действащи и 2 са съответно в процес на построяване (музей "Земята и хората" гр. София) и сглобяване (католическа църква "Св. Архангел Михаил"- гр. Раковски).

Важно за развитието на българската органна музика е притежаването на тръбен орган в музикални училища и университети или академии, където може да се получи висша музикална квалификация. Тези учебни заведения, в които се намират тръбни органи, са по-известни с техните абривиатури на наименованието им:

- АМТИИ - Академия за музикално танцово и изобразително изкуство
- НМА - Национална музикална академия
- НУМТИ - Национално училище за музикално и танцово изкуство
- НУФИ - Национално училище за фолклорни изкуства
- ЮЗУ - Югозападен университет

Други са основни концертни зали на града:

- Зала "България"
- Зала "Добрич"
- Зала "Сливен"
- Концертна зала "Маестро Георги Атанасов"

Някои от местата са културни мултифункционални центрове на града:

- Дворец на щастливите хора
- Народно читалище "Никола Й. Вапцаров - 1866" (камерна опера)
- ФКЦ - Фестивален и конгресен център - Варна

Музеите, в които са поставени някои от органите, са от изключително значение за опазването на културното наследство и развиването на туризма на съответните градове :

- Интерактивен музей "Безистен"
- Музей "Земята и хората"
- РИМ - Регионален исторически музей - Пловдив - "Експозиция съединение на България от 1885"

Орган има и в главна сграда на областна управа, която досега е единствена по рода си с подобна функция, притежаваща такъв инструмент - Община Смолян.

В България **3** евангелски методистки и **4** католически църкви притежават тръбен орган. Честото схващане за органа като инструмент, който е характерен основно за религиозната музика на католицизма, евангелизма и др., обаче, тук се опровергава. На практика **7** (около 30%) от тръбните органи са разположени в храмове, останалите **17** (70%) се поместват в обществени сгради с различна функция. Това е добра тенденция за България, тъй като така се разкриват многобройни възможности за поставянето на евентуално бъдещи инструменти. С оглед на православно християнство, като официална религия на страната, това не би било

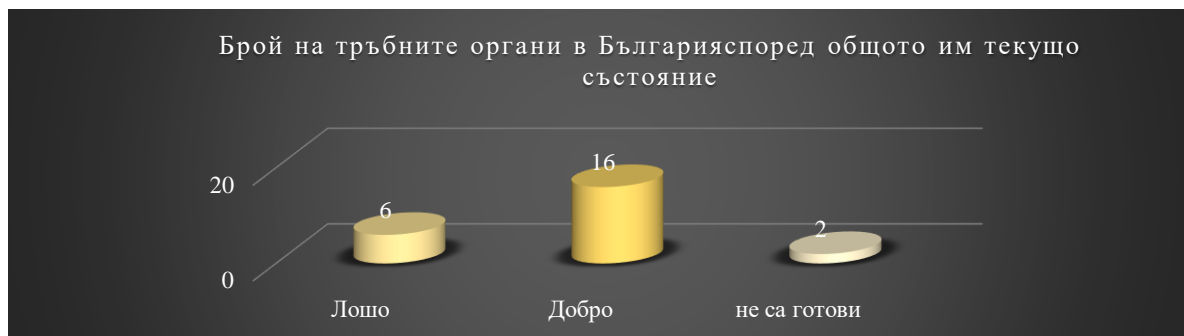
възможно, ако органите се приемаха само в помещения на религиозни институции, за които тези инструменти са характерни и следователно броят на органите би бил далеч по-малко.

Всеки тръбен орган притежава свои собствени особености и технически възможности. В следващата диаграма е представен броят на българските тръбни органи, разпределен според количеството на регистрите им:

Повече регистри означава повече тръби и съответно по-голям размер на органа. Следователно най-големи трудности има с придобиването на тръбен орган с по-голям брой регистри, защото помещението, където ще се постави инструментът трябва да отговаря на размерите му и същевременно да бъде съобразена акустиката. Освен това такива инструменти изискват и най-големи средства за закупуване и поддръжка. **Зато колкото повече се увеличават регистрите, толкова повече намалява броят на инструментите.** Друг важен детайл е, че понякога орган с един мануал има повече регистри от двумануален. Например едномануалният орган в НУМТИ "Добрин Петков" - гр. Пловдив, "изпреварва" по регистри три от двумануалните.

Всеки орган естествено се нуждае от сериозна и систематична поддръжка. Важно за българските органисти и композитори на органна музика е текущото общо състояние на наличните инструменти.

6 от органите не могат да бъдат използвани пълноценно и се нуждаят от основен ремонт. Някои от тях притежават сериозни технически възможности (Благоевград - читалище, Пазарджик и Сливен). Повредите са с различен характер, но резултатът при всички е, че с течение на времето състоянието им се влошава и води до все по-голяма неизползваемост. Добрата страна е, че по-голямата част от органите в България - **16** са в много добро състояние, а още два евентуално ще се прибавят към тях.

Произходът⁵⁶ на българските тръбни органи е различен. Зависимостта между сглобявани и построени тръбни е изразена в следващата диаграма:

Сглобяваните тръбни органи (вкл. сглобяващия се) - **15** (62%) определено имат преимущество пред построените (вкл. строящия се) - **9** (38%). Това може да се обясни с гореказаното за пропорционалната зависимост - **по-голям ресурс за инструменти = по-малък брой инструменти**. Голяма част от сглобяваните органи са внесени чрез частни организации, докато повечето от построените са плод на държавна културна политика.

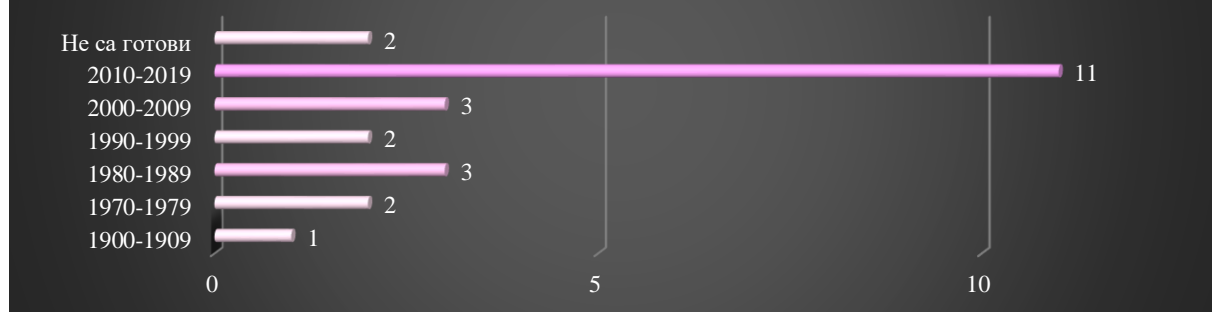
Следващата диаграма визуализира колко често се появяват тръбни органи в България⁷:

⁵ Означените като “построени” органи са тези, които са изработени специално за местата, в които се помещават.

⁶ Означените като “сглобени” са били употребявани в други държави, след, което са разглобени там, пренесени и наново сглобени в България.

⁷ Тези периоди, в които не са построявани или сглобявани инструменти, не са включени.

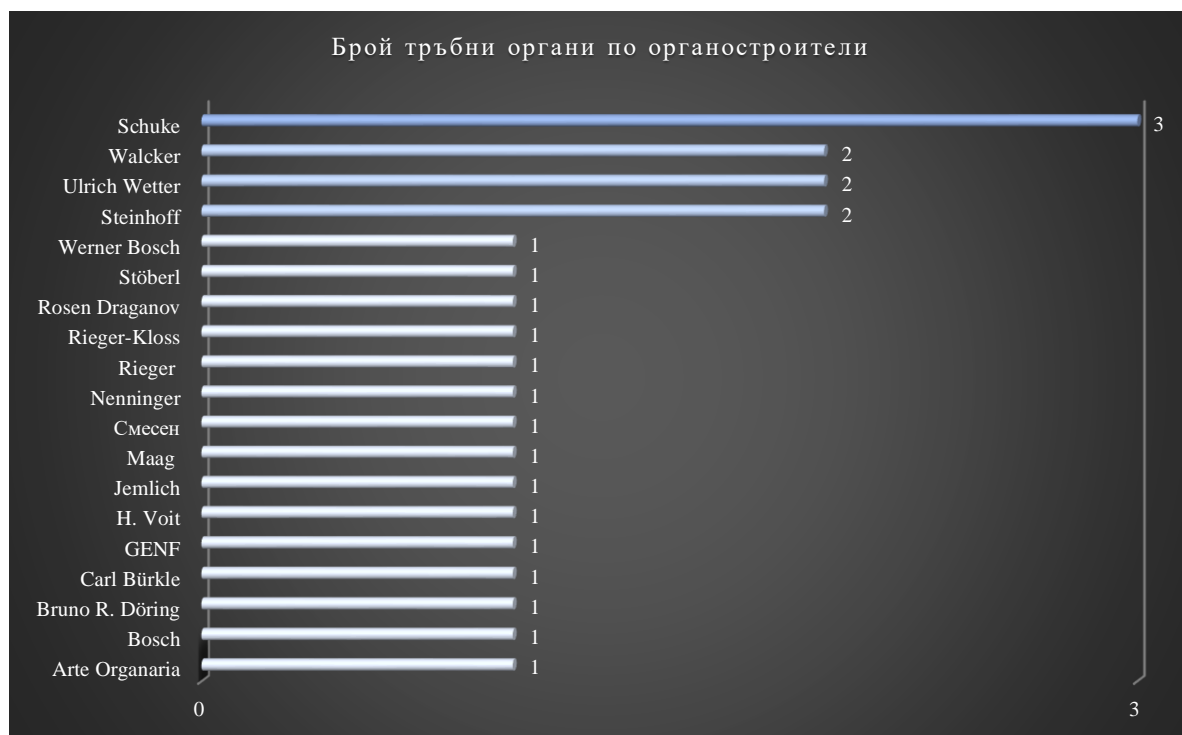
Честота на поява на тръбните органи в България по десетилетия

От диаграмата са видни две тенденции:

- **Положителна** - изключително голям ръст на поява на органите в последното десетилетие - **13** (54%). Това означава, че от 2010 до 2019, България се сдобива с повече инструменти, отколкото за 102 години от 1907 до 2009 (**12⁸**).
- **Отрицателна** – **10** (77%) от тях са със сравнително по-малки технически възможности (до 18 регистъра), **11** (85%) са внесени използвани инструменти.

Органите са продукти на различни органостроители⁹:

⁸ Включително разрушеният през 1944г. първи концертен орган на България в “Зала България” – София.

⁹ Означеният като “смесен” орган е съставен от части на различни органостроителни фирми.

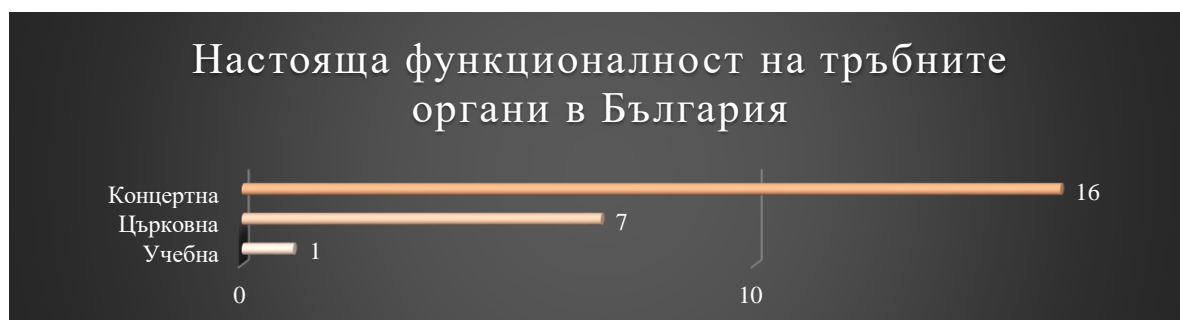
По държави органостроителите се разпределят:

Предимството на Германия – **15** (63%) е обяснимо с оглед на застъпените традиции, които притежава тази страна в органостроенето. Швейцария – **4** (17%) също е сред големите производители на тези инструменти. От страна на България могат да се изведат две тенденции:

- **Негативна** – в България има само един професионален органостроител – Росен Драганов
- **Положителна** – вече се строи първият изцяло български орган – строящ се от българин и в България. Това би могло да бъде предпоставка за бъдещи български проекти в областта на органостроенето.

На следващата диаграма е изобразена настоящата функционалност на тръбните органи в България:

Десет от концертните инструменти, които са и с най-голям брой (**16**), са изпълнявали църковна функция преди да бъдат пренесени в България. Така в момента тръбните органи, които са в църкви с различна религиозна принадлежност са **7**, а **17**, както би се получило при хипотезата, че те бяха инсталирани отново в храмове. Затова съотношението между органите с концертна, учебна и църковна функция е **16:1:7**. Така българските композитори и органисти имат по-голям избор от инструменти, а творците биха могли да пишат музика и със светска тематичност. В същото време се вижда минималният брой на учебните органи (**1**), а за развитието на българската органна музика тяхното увеличение би било силен стимулиращ фактор.

Заклучение

Изводите от анализирания данни, могат да се обобщят по следния начин.

- България разполага с **24 тръбни органа** (вкл. 1 строящ се и 1 сглобяващ се), разположени в **12 населени места**, в сгради, изпълняващи различна обществена функция. Инструментите притежават съответно големи, средни и малки технически възможности.
- Някои от органите (**6**) се нуждаят от **основна поправка**, за да бъде използван пълният им капацитет от технически възможности, но **16** са в **отлично състояние**.
- Всеки от инструментите има **различен произход** - сглобяване (използван преди в друга страна) - **15** или построяване (нов) - **9**.
- Повечето (**10**) от тези, които са внесени в България, придобиват **концертна функция**.
- Наблюдава се **положителна тенденция**, с оглед **повишената честота** на поява, на българските тръбни органи през настоящото десетилетие (2010 - 2019) - **13**. Това е повече от сбора на органите построени или сглобени в България в период от 102 години от 1907 до 2009 (**12**).
- Наблюдава се **отрицателна тенденция**, че повечето от новопоявилите се тръбни органи в България, от 2010 насам, са със сравнително **по-малки технически възможности**.
- **Германия** е водеща (**15**) между органостроителите в България.
- Съотношението между органите с концертна, учебна и църковна функция е **16:1:7**.

Източници

Литература:

Статии:

1. Карапетров, К., спорадични статии за представянето на български произведения за орган по повод Нова българска музика (НБМ).
2. Кръстева, Н., "Новата българска органна музика за орган в търсене на националното", "Международна конференция по въпросите на органната музика", Кошалин, Полша, 1985

Чуждоезикова литература:

Статии:

3. Levi, S., Buzhev, H., "Organs in Bulgaria" (English), "Diapason", USA, 2002
4. Levi, S., "The Sole Surviving Bulgarian Church Organ" (English), "The Tracker", USA, 2002
5. Levi, S., "The German Romantic Organ in Rousse, Bulgaria" (Dutch), "Het Orgel", Netherlands, 2003
6. Levi, S., "Music for Organ by Bulgarian Composers" (English), "Diapason", USA, 2009
7. Levi, S., "Music for Organ by Bulgarian Composers, Part 2" (English), "Diapason", USA, 2010
8. Levi, S., "Bulgarian Music for Organ and Choir: the First Bulgarian Organ Conference" (English), "The Organ" (UK), 2011

Мрежови източници:

9. Ангелова, Н., "Старинен орган оглася богослуженията в град Раковски", <<http://news.bnt.bg/bg/a/starinen-organ-oglasya-bogosluzheniyata-v-grad-rakovski>>, 2017
10. Бъжев, Х., "Относно органа в Сливен", <<http://sliven-organbg.blogspot.com>>, 2008
11. Къосева, К., "Диспозиция на органа в Катедрален храм "Св. Лудвиг" в Пловдив", <<http://organbg.blogspot.com/2008/01/blog-post.html>>, 2007
12. Илиев, В., "Кратка история на органите в България", <<http://organ-library.blogspot.com/2013/06/blog-post.html#more>>, 2013
13. Леви, С., "Велислав Заимов и българската органна музика", <<http://organ-library.blogspot.com/p/velislav-zaimov-and-bulgarian-organ.html>>, 2012
14. Макаринов, В., "Органът в Пазарджик", <http://organbg.blogspot.com/2007/01/blog-post_04.html>, 2007

15. Макаринов, В., "История на органите в България накратко", <<http://vox-organbg.blogspot.com/2010/05/blog-post.html>>, 2010
16. Петев, К., "Тръбният орган в музикаланта академия", <http://organbg.blogspot.com/2007/01/blog-post_02.html>, 2007
17. Христов, Х., "12 години по късно Сливен си има орган", <https://www.monitor.bg/bg/a/view/49583-12-години-покъсно-Сливен-си-има-орган?fbclid=IwAR3KpbNIII1AbEYQk9H2R-hsHxc_bYA_ZU5j6e3dkU3GC2ungCcc3FkMTk>, 2017
18. Цанкова, Д., "Росен Драганов строи първия български орган в музея "Земята и хората", <<http://bnr.bg/radiobulgaria/post/101071185/rosen-draganov-stroi-parvia-balgarski-organ-v-muzea-zemata-i-horata>>, 2019
19. Неизвестен, "Големият орган във Фестивален и конгресен център Варна", <<http://buxan.blogspot.com>>, 2007
20. Неизвестен, "Органът в зала "България" в София", <<http://organbg.blogspot.com/2007/07/blog-post.html>>, 2007
21. Неизвестен, "Учебният орган в консерваторията в Пловдив", <http://organbg.blogspot.com/2007/01/blog-post_5646.html>, 2007
22. Неизвестен, "Органът в Благоевград", <<http://organbg.blogspot.com/2007/09/blog-post.html>>, 2007
23. Неизвестен, "Органът в Добрич", <<http://dobritch-organbg.blogspot.com>>, 2008
24. Неизвестен, "Пиеси за орган от български композитори", <<http://clubs.dir.bg/showthreaded.php?Board=cmusic&Number=1950103682&page=&view=&sb=>>, 2009
25. Неизвестен, "Орган (музика)", <<https://bg.wikipedia.org/wiki/>>, не се знае
26. Неизвестен, "Бароковият орган в Евангелска методистка църква", <<http://organbg.blogspot.com/p/baroque-organ-in-united-metodist-church.html>>, не се знае

Потни пособия:

27. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том I, СБК, София, 2009
28. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том II, СБК, София, 2009
29. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том III, СБК, София, 2009
30. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том IV, СБК, София, 2009
31. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том V, СБК, София, 2009

32. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том VI, СБК, София, 2009
33. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том VII, СБК, София, 2010
34. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том VIII, СБК, София, 2010
35. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том IX, СБК, София, 2010
36. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том X, СБК, София, 2011
37. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том XI, СБК, София, 2011
38. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том XII, СБК, София, 2012

Други:

Лична комуникация с хора, тясно свързани с българската органна музика:

- композиторът на органна музика **Артин Потурлян**;
- композиторът на органна музика и органист **Атанас Атанасов**;
- органистът **Велин Илиев**;
- композиторът на органна музика **Велислав Заимов**;
- композиторът на органна музика **Димитър Наумов**;
- композиторът на органна музика **Йордан Гошев**;
- вносителят на тръбни органи в България **Камен Кенов**;
- композиторът на органна музика **Красимир Тасков**;
- органистът **Мария Славова**;
- композиторът на органна музика **Михаил Пеков**;
- авторът на статия за българската органна музика, композитор на органна музика и органист **Нева Кръстева**;
- органистът **Петър Карагенов**;
- композиторът на органна музика **Петър Петров**;
- композиторът на органна музика и органист **Радосвета Хъркова**;
- композиторът на органна музика, органист и органостроител **Росен Драганов**;
- авторът на статии за българската органна музика, композитор на българска органна музика и органист **Сабин Леви**;
- органистът **Стефан Далчев**;
- композиторът на органна музика **Филип Павлов**;
- Съавтор на статия за българската органна музика и колекционерът на всякакъв вид информация, свързана с нея **Христо Бъжев**.

Някои от гореизброените (Артин Потурлян, Велислав Заимов, Йордан Гошев, Росен Драганов, Румен Станев и Сабин Леви) са предоставили свои аудио, нотни и снимкови архиви, което спомогна неимоверно много процеса по създаването на статията.